

MELIKA SALIHBEGOVIĆ

BBC INTERVIEW

(Interview je vodila gospodjica Zdenka Krizman, voditelj YU sekcije, BBC, Bush House, London, emitiran u petak, veljače 1988.)

NEMA TAKO DUGO DA STE STIGLI U LONDON. KAKO SE OSJEĆATE OVDJE?

Bismillah-ir-Rahman-ir-Rahim. Da, stigla sam u London prije petnaestak dana. Čini mi se da prisustvujem Posljednjem sudu, ili Danu stvaranja ljudskoga roda. Toliko boja koje su iscrtale na ljudskim licima različite rase, nacije, narodi, kulture, civilizacije, kontinenti, mentaliteti, predivni jezici, sve u jednom jedinom ljudskom vodopadu potapa svakodnevno ovaj lijepi grad. Volim to osjećanje pripadnosti humanitetu, osjećanje kozmopolitizma koje sam cijeloga života nosila u sebi.

SVOJ OPIS POČELI STE ODMAH KAO KNJIŽEVNIK. RECITE NAM ŠTA KNJIŽEVNIK U VAMA HOĆE U OVOJ ZEMLJI?

O, mnogo toga. No moram sažeti suštinu razloga što sam na dugo, neizvjesno vrijeme napustila tle moga jezika u kojem sam se jedino naučila stanovati. Napisala sam na tom predivnom jeziku (kojem, na žalost, ne znam ni pravo ime, ili ga ne smijem imenovati) nekoliko knjiga poezije, eseja, scenarija za film i TV, jedan futuristički kazališni igrokaz, itd. i tako pripala književnosti jugoslavenskih naroda. Ugrativši u tu svoju književnost obrazovanje i formu grčko-latinske, odnosno evropske provenijencije, ali, naročito u posljednjem desetljeću, i svoj duh kojem je rodno mjesto qur'anska objava. Upravo u toj islamskoj dimenziji moje

literarne vizije svijeta leži razlog moga današnjeg izгона. Polovica moje književne radinosti leži u radnom stolu, godinama brižno čuvana palicama jedne kulturne politike koja je slijepo slijedila političku i policijsku batinu, čije sam udarce iskušavala svakodnevno, gotovo devet godina. To je početak moje storije. Književnik u meni hoće u ovoj zemlji ono što hoće i homo politicus u meni, i što hoću ja, dio jednog naroda godinama lišavanog ljudskih, i u mom slučaju i elementarnih egzistencijalnih prava.

BILO BI ZANIMLJIVO DA NAM SVOJIM KNJIŽEVNIM JEZIKOM PREDSTAVITE TU DRUGU DIMENZIJU SVOGA BIĆA. KAKVA JE TO VAŠA STORIJA?

Dozvolite mi najprije da završim svoj književni opis. Ne manje od političkog, ja sam književni izgnanik iz Jugoslavije, moje domovine, ma koliko se neki trudili da mi je oduzmu, na žalost i iz redova pisaca. Trebalo mi je iskustvo kao što je bilo ono sa mojim hapšenjem i zatvaranjem, pa odmah, nakon dvadesetak dana, izbacivanjem iz Udruženja književnika BiH (sramota sa kojom će se jugoslavenska kulturna historija jednoga dana morati obračunati), te ovo post-zatvorsko iskustvo, pa da postanem svjesna da muslimanska književnost u Jugoslaviji postoji formalno samo kao geopolitička činjenica. Moje tumananje između udruženja književnika iz drugih republika, kojima nisam mogla pripasti a da ne poreknem time svoju borbu za ljudska prava, pojačalo je, poražavajućim intenzitetom, osjećanje beskućništva jedne vjere, nacije, jezika i književnosti kojima nije dopušteno ništa osim golog imena; čak ni to. Ovo je dodirna tačka moje književne i moje političke hidžre, odlaska, izгона, preseljenja, početak možda moje prave historije.

RECITE NAM SADA, MOLIM VAS, NEŠTO VIŠE O TOJ POLITIČKOJ DIMENZIJI.

Dolazim sa Balkana, iz Jugoslavije, iz Bosne i Hercegovine, iz Sarajeva, toponima koji su svi posebno, i svi zajedno, značajno obilježili svjetsku historiju. Ta ista historija ostavila je u srcu Evrope jednu vjeru, Islam, koji je toliko natopio jednu evropsku, balkansku, jugoslavensku, bh etničku skupinu i formirao tokom pet stoljeća njegovu kulturu, civilizaciju, moral, mentalitet, politički profil, da je taj narod postao posebna nacionalna činjenica. I ta posebna nacionalna, jezička, kulturna, i svaka druga činjenica, iracionalizmom današnjeg jugoslavenskog političkog trenutka, našla se na tlu svoje prastare bosanske domovine kao u sobi za dnevni boravak. Istina je da se ni jedan narod danas u Jugoslaviji ne osjeća dobro, i da se posebno ne osjeća niko dobro u tom jugoslavenskom dnevnom boravku, u BiH.

Zašto to nazivam dnevnim boravkom? Nipošto zato što mislim da u BiH nema mjesta drugim narodima osim većinskog muslimanskog. Nazivam to dnevnim boravkom zato što u BiH pripadnik svakog drugog naroda može boraviti koliko hoće, raditi što hoće, pa kada mu se više ne sviđi biti tu, ili kada ga drugi svojim svadjama istjeraju, on ima kamo otići. On ima svoju matičnu nacionalnu državu, ima svoju spavaću sobu u čiju se sigurnost može kad god zaželi skloniti. Pripadniku muslimanskog naroda u takvom slučaju ostaje ovakav izbor: skloniti se u "sigurnost" sarajevskih, fočanskih, ili zeničkih robijašnica, ili napustiti Jugoslaviju, što to Muslimani mogu sve manje, postavši kolektivnim zatvorenikom u vlastitoj domovini.

Neću ovim nipošto reći da u spavaćim sobama drugih nacija u Jugoslaviji vlada spokoj. Ljudska prava dovedena su u pitanje u svakoj od njih, no bh muslimani ostaju uvijek u kršu, u neredu dnevnog boravka. Nema državne granice, akademije, društva, glasila, predmeta na fakultetima i u školama, nema ni jednog atributa, ni jedne kolibe u koju se može smjestiti, na primjer, jedan muslimanski pisac, obilježen sudbinom političkog izgnanika, kao što sam ja. Nije mi preostalo drugo nego da idem iz zemlje, i taj odlazak sve je više nego dobrovoljni.

KAKO SE DESILO DA NAPUSTITE JUGOSLAVIJU, DOMOVINU KOJA JE, KAKO VAS RAZUMIJEM, POSEBNO POTREBNA JEDNOM PISCU?

Napustila sam Jugoslaviju nakon gotovo devet godina lišavanja svih prava i atributa jednog ljudskog bića. Moj holocaust dio je, i možda najdrastičniji primjer, holocausta islamskih vjernika iz BiH, najvećeg dijela onog beskućničkog naroda o kojem sam vam maločas govorila. Ako spomenem 1983 godinu i čuveno sarajevsko sudjenje muslimanskim intelektualcima-vjericima, nije potrebno posebno predstavljati moje ime. Ono je, zajedno sa imenima još dvanaest mojih suosudjenika, obišlo svijet pod imenom "muslimanskih nacionalista" i "muslimanskih fundamentalista i integrista".

Prvo ime trebalo je da mobilizira protiv nas pripadnike ostalih nacija u Jugoslaviji, već izludjene pomamama, koje su u nacionalnom pitanju našle dobar ventil za ispuštanje otrovnih gasova jedne ideologije, partije, političkog sistema i obrušenog morala, karakterističnih za kapetane današnjeg jugoslavenskog tonećeg broda. U ovom slučaju savršeno im je poslužila konfuzija koja je nastala

onog trenutka kad se nacionalna pripadnost poslužila imenom koje u svijetu imenuje gotovo milijardu obožavalaca Svevišnjeg Stvoritelja, Allaha.

Drugo ime trebalo je da mobilizira ostali dio svijeta protiv nas, više podlom propagandom no vlastitim saznanjem uspaničenog pred pobjedonosnim nadiranjem Islama, kao svjetonazora, kao morala, kao političkog creda. Predstavljenih, na žalost, u krivom svjetlu, kojem su aktualna ratna zbivanja (iransko-irački rat, prim. autora) poslužila kao dobar izgovor.

ZA ŠTA JE BILA OSUDJENA VAŠA GRUPA?

Nije postojala grupa. Ona je formirana *ad hoc*, po sistemu *odabranog uzorka*, a iz gomile stotine uhapšenih, isljedjivanih, teroriziranih islamskih vjernika, koje je vezala samo jedna konspiracija: nastojanje slijedjenja islamskih principa, u uvjetima u kojima je sloboda vjerovanja svedena samo na parolu i golo slovo zakona. Rezultat samo jednog hapšenja prije ove čuvene i poslije ove čuvene 1983. bilo je naše sudjenje pod pretekstom muslimanskog nacionalizma, naravno, jer ne postoji član zakona po kome se može suditi zbog ispovijedanja vjere. No bilo je to, zaista, sudjenje vjeri.

Nema gotovo ni jednog islamskog principa, a da on nije bio doveden u pitanje na ovom sudjenju, svakako u interpretaciji Zastupnice javne optužbe *Edine Rešidović. Ona nam je u toku mjesec dana sudjenja tako autoritativno tumačila Qur'an da ju se moglo očekivati za poglavara jugoslavenskih muslimana, no danas je opet vidimo savršeno verziranu u ekonomskoj i u oblasti bankarstva.

Kad sam već spomenula jugoslavenske muslimanske poglavare, oni su jednoglasnim aplauzom u islamskoj vjerskoj štampi pratili naše sudjenje, i učinili sve da se

dokažu kao marionetsko vjersko rukovodstvo, koje je strgnulo sa sebe i posljednju krinku. Današnji predsjednik Islamske vjerske zajednice, izvjesni Ferhat *Šeta, zaslužio je svoj položaj pristavši da bude jedan od svjedoka. Ukratko, sudilo nam se kao nacionalistima, a jedino su naša govorenja u četiri oka, naravno sa svjedocima po na osob, i neka naša pisanja, oboje vezani isključivo za Islam, poslužili kao pretekst za stupidnu optužnicu, čiji su rezultati imali monstruozne posljedice, bar u mom slučaju.

ZA ŠTA STE VI KONKRETNO OPTUŽENI?

Za mišljenje i vjerovanje. Po glasovitom članu 133, po istoj logici po kojoj su se proslavili najrepresivniji sistemi i kraljevstva u toku ljudske historije. Što znače rečenice iz moje optužnice o ekonomskom rasulu Jugoslavije, o rasutom moralu u Jugoslaviji, o krizi socijalističke, tj. komunističke ideje, zahtjevi da se u javnim mjestima, bolnicama, školama, na radnim akcijama itd. omogući muslimanima ishrana po islamskim principima, kritika vjerskih vlasti zbog licemjerja, a šta onda znače stupidne optužbe o ideji stvaranja islamske države, od tamo negdje, egzaktno do Slavanskog Broda? Gdje je Slavonski Brod naučila sam kad su me tamo odveli da robijam nečiju prljavu svijest i savjest, i da plaćam cijenu života u tamnom vilajetu, u šta je tek danas pretvorena BiH, a možda gotovo i cijela Jugoslavija.

RECITE NAM NEŠTO O VAŠEM BORAVKU U ZATVORU

Moram Vam reći da sam umorna od sjećanja na to vrijeme. Ako je to uopće bilo vrijeme. Bio je to prazan prostor u vremenu u koji se smjestio užas, a njegovi toponimi bili su najperfidniji, u sarajevskom i slavonskopožeškom, i najbrutalniji, u fočanskom zatvoru, oblici oduzimanja i

posljednjeg ostatka ljudskog dostojanstva. Srela sam tamo ljudske ruševine, gomile kriminalki, izgubljenih ljudskih bića nad kojima je davno izvršen neoprostiv zločin. Onoga trenutka kada su ateističke vlasti u Jugoslaviji oduzele jugoslavenskim narodima Boga, a to znači i svaki unutarnji moralni korektiv i transcidentalnu perspektivu, a to znači svaki smisao i nadu, počeo je njihov pad. Moje prisustvo među njima; te žene dobro su znale da je moje ime poslužilo samo za sudjenje vjeri, i moj primjer za sudjenje vjernicima, potaklo je u njima sjećanje na najljepše i najčistije ostatke njihovih duša, u dnu njihovih srca.

Čitava vjerska revolucija desila se u Slavonskoj Požegi. Pripadnice različitih konfesija počele su da prakticiraju svoje molitve, i čak iz solidarnosti da se pridružuju mojim obrednim dužnostima, kao ramazanskom postu, na primjer. Bio je to alarm, i od tog trenutka počelo je specijalno odgajanje. Batine, prijetnje, posjete službenika državne bezbjednosti, izolacije, dramatične posjete mog maloljetnog sina i brata kojima su prethodili brutalni pregledi, onemogućavanje pošte, knjiga, svi klasični instrumenti zatvorskog terora, o kojem nisam mogla ni sanjati da još uvijek postoji u Jugoslaviji.

POSTALI STE ČUVENI ZATVORENIK SAVJESTI PO MARATONSKOM ŠTRAJKU GLADJU KOJIM STE IZNUDILI SVOJE OSLOBADJANJE IZ ZATVORA. RECITE NAM NEŠTO O TOM.

Da, 73 dana postepenog umiranja kao jedinog preostalog oblika borbe za očuvanje ljudskog dostojanstva. Izolirana na tavansko, mračno i hladno ili pakleno odijeljenje fočanske robijašnice, vezivana uz krevet, raspeta uz pomoć gomile stražarskog i medicinskog osoblja, hranjena sam na

silu putem infuzija i sondi. No, ta humana nastojanja za spasavanje moga života, kako bi to cinično rekla upravnica ženskog zatvora u Foči, *Suada Kapetanović, slijepa izvršnica volje Radojice *Tešovića, straha i trepeta fočanske kaznionice u cjelini, nisu bila više efikasna. 27. septembra 1985, iznijeli su, moj brat i sin, iz ovog zatvora 43 kg kostiju i kože, i sav teret petoga zida kojeg su ljudska mržnja i zloća, iz psihološke, pretvorili u ontološku činjenicu.

Molim Vas ne tražite da se još prisjećam. Ukratko, nepreodgojena, ipak preživjevši smrt koju su svi već vidjeli u meni, ja sam tek otpočela nakon izlaska borbu za svoja i tuđa ljudska prava. Imajući na umu, kao politički credo, posljednju poruku Poslanika Muhammeda, neka je mir na njega i na njegov rod: "Ne dozvolite da budete tlačeni, i ne budite među tlačiteljima!". Od pjesnika, filozofa, mistika, oni su načinili borca, ne oduzevši mi ranije, već dodavši novu dimenziju. I ja sam im utoliko zahvalna.

Moje ponovno hapšenje i zatvaranje septembra 1987, neprestana aktivnost i nastojanja da nadjem oblik borbe kojim bih uspješno raskrinkavala jugoslavenske političke vlasti, ali i pomogla zajedničkoj borbi svih potlačenih u svijetu, i svih onih snaga koje ne traže slobodu i demokraciju samo na vlastitim pragovima, učinili su me dijelom svjetskog oslobodilačkog, i svjetskog muslimanskog pokreta. Duboko sam ubjedjena da ova dva pokreta nisu nužno suprotstavljena, štoviše, da teže konačno istovjetnom cilju. Moderna historija dovela je u pitanje pojam čovjeka.

DA LI STE U SVOJOJ POST-ZATVORSKOJ AKTIVNOSTI
IMALI PODRŠKU U JUGOSLAVIJI?

Da. U redovima slovenačkih pisaca, intelektualaca i novinara ja sam našla ljude sa kojima sam mogla podijeliti

svoj politički credo o kojem sam maločas govorila. I moram reći, i time izraziti svoju zahvalnost tim istim Slovencima, mojim sunarodnjacima, za pomoć koju su mi pružili objavljivanjem moga interviua u Mladini, i Otvorenim pismom kojim su tražili, između ostalog, obustavu sadističkih izivljavanja kojima sam ja bila izložena po policijskim stanicama, i drugim oblicima tlačenja, čije su žrtve bili, najprije, moj sin, pa potom moj brat i prijatelji, te svi oni koji su htjeli pokazati, na bilo koji način, sućut sa patnjom kojoj sam bila izložena.

KAKO STE NAPUSTILI ZEMLJU?

Legalno i dobrovoljno, naizgled. Izenada, nakon godina lišavanja elementarnog ljudskog prava, slobode kretanja, vraćen mi je pasoš. No, ovom vraćanju putnice prethodilo je sve ovo što sam Vam samo najavila. Godine provedene bez mogućnosti bilo kakvog zaposlenja, bez mogućnosti štampanja knjiga, suradnje po časopisima, godine potpune socijalne izolacije, gotovo krajnje materijalne bijede, prisilne samoće, sve se to iznenada, s pomoću slovenačkih kolega, moglo izraziti slovom, i ponuditi kao drugačija istina od one koju su formirale o meni, i o muslimanskim intelektualcima sudjenim zbog vjerovanja i mišljenja, zborovi političkih, policijskih, sudskih, novinarskih kolovodja ludila koji nam se nudi kao jedina i najbolja perspektiva.

Duboko sam uvjerena da je vraćanje moje putnice bilo samo rezultat mišljenja da sam unutar jugoslavenskih granica mnogo opasnija, kako bi oni rekli, po javni red i mir, nego izvan njih. Jer, bivajući vani, ja sam zauvijek ubijena za jugoslavensko javno mnijenje, kao neprijatelj naroda, politički emigrant, dozvolite mi da ne citiram sve te attribute

sa kojima je popraćeno svako slično izlaženje. Na žalost, ja ću morati da im pružam zadovoljstvo moga odsustva sve do trenutka dok osnovna sloboda kretanja ne bude vraćena stotinama muslimana u BiH, kojima su oduzeti pasoši pri masovnim pretresima stanova, a koji su pratili svako hapšenje, iz kojeg bi se iznenada, za javnost, izrodila "grupa". I ne mogu se vratiti u domovinu, dok u njoj ćame još po zatvorima drugi moji suvjernici ili sunarodnjaci, sudjeni zbog vjere, ili zbog izražavanja mišljenja, a još više sudjeni zbog pomisli, ili zbog onoga što nikada nisu ni rekli, niti čak pomislili.

Moram, na kraju, reći da se meni, dobivanjem ove mogućnosti da u Engleskoj, zemlji koja je meni za sada dala predivno iskustvo slobode disanja, objavio ajet iz Qur'âna: Innallâhe me‘a-ššâbirîn, Zaista je Allâh sa strpljivima.

ŠTA VI MOŽETE PRUŽITI ENGLESKOJ?

Najprije da vidim šta Engleska može meni pružiti. Engleska meni, kao politički corpus, iskustvo demokratskih sloboda. Ja, kao dio islamskog duhovnog corpusa, Engleskoj perspektivu oslobadjanja od osjećanja ontološke usamljenosti, koje je postalo činjenicom modernog čovjeka. Duboko sam uvjeren da će svijet morati, kao "globalno selo", kojeg Engleska pruža predivno iskustvo, formirati novu sintagmu teo(demo)kracije, no to je pitanje budućnosti svijeta. A ja nisam njegov politički profet, već samo odani sljedbenik Posljednjeg Božijeg Poslanika, Muhammada, mir neka je na njega, i blagoslovljena njegova čista porodica.

Kraj interwieva.